

Türkiye Zirai Donatım Kurumu (1943-1998)

Zirai Donatım Kurumu (ZDK), 18 Ocak 1940 tarihinde yürürlüğe giren, 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu kapsamında teşkil edilen ve Ziraat Vekâletine bağlı bir genel müdürlüktür. Kurumun idari merkezi Ankara'da olup hukuki dayanağı ise 28 Ocak 1943 tarih ve 2/19373 sayılı Türkiye Zirai Donatım Kurumunun Teşkiline Dair Kararname ve 1 Şubat 1943 tarihinde çıkartılan 430 sayılı Koordinasyon Kurulu kararıdır. Kurulduğu dönemde 10 milyon lira sermayesi bulunan kurum 16 Mart 1943 tarihli Koordinasyon Kararı ile çalışmaya başlamıştır. Ardından 26 Haziran 1944 tarihinde tüzel kişiliğe sahip olan ve sermayesi 50 milyon liraya çıkartılan ZDK, 3460 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK) ismini almıştır. 4604 sayılı Kanun ile 1 Temmuz 1944 tarihinde iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. Kurumun sermayesi 1956 yılında iki kat artarak 100 milyon liraya, 1971'de ise 500 milyon liraya ulaşmıştır.

TZDK idari açıdan genel müdürlüktür. Bu makam idari, teknik, mali ve iktisadi işlerden sorumludur. Genel müdür, iki müdür yardımcısı ve müdür yardımcılığına bağlı müdürlük, müşavirlik ve başkanlık düzeyinde dokuz daire bulunmaktadır. Atama ve yükseltmeler ise Ziraat Vekâleti'nin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir. 1944-1980 arası dönemde TZDK genel müdürlüğü görevinde bulunan kişiler: Hakkı Nuri Melan, Halit Civelekoğlu, Mustafa Teoman, Yekta Aytan, Adnan Çiftçi, Kemal Gökçora, Kemal Cemal Öncel, İzzet Baykal, Orhan Minisker ve Orhan Türköz'dür.

Görevleri açısından TZDK, Türkiye'de zirai modernleşmenin ibareleri olan kimyevi gübre, zirai makineler, zirai mücadele ilaçları ve yüksek vasıflı tohumlar gibi girdilerin tedarikinde, üretiminde, dağıtımında, satışında ve çiftçiler arasında yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bu yüzden kurumun her türlü ticari, sanayi ve zirai müesseseler kurmak, tamirhane, servis ve bakım birimleri açmak ve işletmek hakkı bulunmaktadır. TZDK'nin amacı hem zirai üretimi ve verimi artırmak hem de zirai gelişmeyi sağlamaktır. Dolayısıyla TZDK sayesinde Türk ziraatının geleneksellikten kurtarılıp çağdaş üretim tekniklerine kavuşturulması amaçlanmıştır. TZDK bir yönüyle Türk ziraatının çağdaşlaşması hedefleri doğrultusunda Atatürk öncülüğünde başlatılan ancak İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) aksayan topyekûn zirai kalkınma hamlesinin kurumsal bir aygıtıdır. Bu yönüyle kurum Atatürk'ün inkılapçılık ilkesi ile

bağdaşmaktadır. Diğer açıdan da savaş ekonomisi koşullarında ordunun ve şehirlerin gıda ve iâşe ihtiyacını karşılamayı ve kendi kendine yeterli olabilmeyi hedeflediğinden devletçilik ilkesi ile bağdaşmaktadır. Nitekim Atatürk'ün de vurguladığı bol miktarda, yüksek kalitede ve düşük maliyette zirai üretimin yapılmasının en önemli yolu zirai makineleşmedir.

Tarihi süreçte Türk ziraatında mekanizasyon, ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Zirai makineleşme bağlamında karasabandan makineli tarıma ilk geçiş 1875'te olmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Anadolu ve Trakya'ya göç eden Çerkez ve Tatarlar atların çektiği pulluklarla yapılan ziraatı Türklere öğretmişlerdir. 1943 yılında TZDK'nin kuruluşundan evvel bilhassa küçük üreticilere yönelik zirai mekanizasyonun tedarikinde ve dağıtımında, 1863'te Mithat Paşa'nın Pirot Kasabasında kurduğu memleket sandıklarına dayanan Ziraat Bankası ve 1937'de kurulan Zirai Kombinalar önemli rol oynamıştır. Ancak, 1960'ların başına dek zirai ekipmanlar genellikle gümrük vergisi ve harçlardan muaf olarak ithal edilmiştir. Ancak yine de erken cumhuriyet döneminde çiftçilerin elindeki üretim vasıtaları oldukça iptidai olup zirai üretimde genellikle çift hayvanları ile kullanılan ekipmanlar görülmüştür.

Tarihsel süreçte mekanizasyonun kullanımını gerek 1929 Dünya Ekonomik Buhranı gerekse İkinci Dünya Savaşı olumsuz yönde etkilemiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranında artan petrol fiyatları, tamirat ve yedek parça sıkıntıları ve tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi tarımsal mekanizasyonun gerilemesine neden olmuştur. Bu yüzden 1933'te 1,382 olan traktör sayısı 1936'da 1,308'e gerilemiştir. Ancak TZDK'nin kuruluşundan sonra kurum tarım tekniğinin geliştirilmesinde önemli bir işleve sahip olmuştur.

TZDK'nin kuruluşuna temel teşkil eden bir diğer kurum olan Zirai Kombinalar ise dönemin Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in tavsiyeleri doğrultusunda 12 Şubat 1937 tarihinde 3130 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Bu kurum ilk etapta tarımsal mekanizasyonu yaygınlaştırıp tabana yaymayı ve üretimi arttırmayı hedeflemiştir. Böylece üretim ve kalite artışının yanı sıra yeni zirai tekniklerin çiftçilere öğretilmesi amaçlanmıştır. Zirai mekanizasyonu olumsuz etkileyen diğer bir etken ise İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıdır. Nitekim savaş sürecinde ordunun ve şehirlerin iâşe darlığı, artan gıda fiyatları ve hayat pahalılığı başta buğday olmak üzere tahıl üretiminin acilen garanti altına alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu durumun hukuki gerekçesi 18 Ocak 1940 tarihli Milli Korunma Kanununun 39. maddesinde devletin kendisine ait araziler üzerinde üretim yapabilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Bu yüzden Zirai Kombinalar zirai modernizasyonu toplumsal tabana yaymak yerine devlet üretme çiftlikleri üzerinden yoğun bir zirai üretim gerçekleştirmiştir. Örneğin, 1942-1945 yılları arasında 13 çiftlikte 1,644,150 dekar arazide üretim yapılmıştır. Bu noktada gerek fiyat gerek döviz girdisi gerekse temel besin maddesi olması hasebiyle buğdaya özel bir önem verilmiştir. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonundaki buğday çeşit islahı çalışmaları nasıl ki yeni buğday çeşitlerinin gelişimi, hastalıklara karşı dayanıklı ve yüksek verimli buğday üretiminin sağlanmasında etkili olduysa Zirai Kombinalar da buğday üretiminin arttırılmasında kritik rol oynamıştır.

1944 yılında yürürlüğe giren 4604 sayılı TZDK Kanunu ile zirai kombinaların elinde bulunan ve çiftçilere dağıtılması düşünülen ilaç, makine ve gübreler TZDK'ye devredilmiştir. Böylece zirai kombinalar devlet hesabına bir üretim yaparken TZDK ise zirai kombinaların ilk etaptaki misyonu olan tarımsal modernizasyonun çiftçiler arasında yayılmasını hedeflemiştir. Ancak 1940'ların sonuna değin zirai ekipmanın yetersizliği gibi verimi arttıran zirai mücadele ilaçlarının ve gübrelerin kullanımı da yaygın değildir. Çok yaygın olmamakla birlikte Marmara, Çukurova ve Karadeniz'deki tütün üreticilerinin 1930'larda gübre kullandığına dair bilgiler mevcuttur. Önce İktisadi Buhran ardından

da İkinci Dünya Savaşı Türkiye'deki tarım politikalarını kurumsal, iktisadi ve toplumsal düzeyde etkilemiştir.

Türkiye'nin iktisadi politikaları çerçevesinde TZDK kurumsal işleyiş açısından üç döneme ayrılabilir. Bunlar: 1944-1963 arası özerk evre, 1963-1980 arası planlı evre ve 1980-1998 arası neoliberal evredir. Faaliyetleri açısından 1944-1963 arası dönemde kendi bütçe imkânları ölçeğinde çalışmalar yürüten kurum daha bağımsız hareket etmiştir. Nitekim savaşın bitiminin ardından 1948 -1951 yılları arasında gelen Marshall Yardımı da Türkiye'de gübre, ilaç ve mekanizasyon sürecini hızlandırmıştır. Başta İngiltere, ABD ve Almanya gibi ülkeler olmak üzere yurtdışından ithal edilen traktörlerde TZDK'nin yanı sıra Türk İnter Makineleri, Çukurova İthalat ve İhracat TAO ve Neptun TAO gibi anonim şirketler de önemli rol oynamıştır. Traktörlerin çiftçilere ulaşmasında aracı kurum olarak TZDK'nin yanı sıra pancar şirketi ve köy kooperatifleri etkili olmuştur. Ayrıca, Trakya'da şekerpancarı ve Çukurova'da pamuk gibi ürünlerin gerektirdiği tarımsal girdiler de zirai modernleşmede etkili olmuştur. 1963-1980 arası planlı dönemde TZDK hem ürünlerin kalite kontrollerini sağlamış hem de ithalat, dağıtım, depolama hizmetleri ve kooperatiflerle işbirliği yaparak istikrarı sağlamış ve fiyatları bir dengede tutmuştur. Bir diğer ifade ile TZDK, Türkiye ekonomisinin planlı büyüme hedefleri doğrultusunda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon ile çalışmalarını daha kapsamlı bir hale getirmiş ve Türkiye kırsalında artan mekanizasyon sonucunda imal, dağıtım ve teknik düzeyde eğitim yayım faaliyetlerine ağırlık vermiştir.

Planlı evredeki araştırma ve geliştirme çalışmaları kapsamında TZDK'ye bağlı Tarım Alet ve Makineleri Araştırma Enstitüsü üretilen makinelerin projesini oluşturmuştur. 1959'dan beri 10,000'den fazla tiraja sahip Zirai Donatım Dergisi kurum personeli için teknik konulara dair haberler yayımlamıştır. 1956-1972 arası dönemde fuar ve festivallerdeki tanıtımların yanı sıra TZDK'nin 57 seminerinde 2,283 kişi kurum içi eğitimlere katılmıştır. 1963-1972 yılları arasında 14 kurum personeli dört aydan iki yıla kadar süren eğitimler kapsamında ABD başta olmak üzere Almanya, İran ve Pakistan gibi ülkelere gönderilmiştir.

TZDK'nin işbirliği ve koordinasyon faaliyetleri kapsamında kurum ülke ekonomisine daha faydalı olabilmek için ilk kez 1953 yılında azot sanayi, yem sanayi ve traktör ve ziraat makineleri gibi bazı sanayi ve ticari şirketlerin sermayelerine iştirak etmiştir. 1972 yılında iştiraklerden gelen toplam tutar 18,828,500 liraya ulaşmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda montaj yoluyla imal edilmek koşulu ile piyasaya sürülen traktörler ile mibzer başta olmak üzere birçok zirai ekipmanın üretimi yerli kaynaklardan sağlanmıştır. Ayrıca, kurum hem azotlu, fosforlu ve potaslı gübre çeşitlerinin yaygınlaşmasında hem de kontrollü, sertifikalı ve yüksek verimli tohumlukların kullanımının artmasında öncü rol oynamıştır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de gübre kullanımı %26 oranında artış göstermiştir. Bu gübrelerin %70'inin dağıtımını ise TZDK tarafından sağlanmıştır.

Tablo 1: Yıllara Göre Gübre, Göztaşı, Potas (Ton) ve Kükürt Satışları (Torba Adet)

Yıllar	Azotlu Gübre	Fosforlu Gübre	Kükürt (Torba)	Göz Taşı	Potas
1950	4,496	1,108	20,000	450	100
1955	5,501	4,260	100,000	400	125
1960	19,626	168	170,000	750	425
1965	162,951	307,714	200,000	1,450	25
1970	455,278	349,584	340,000	2,000	1,050
1972	713,974	597,888	380,000	2,350	475

Kaynak: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

1970'lerde TZDK ülke çapında ise 22 bölge müdürlüğünden, dokuz şube müdürlüğünden, 192 ajans şefliğinden

oluşmaktadır. Genel müdürlüğe bağlı çalışan sekiz ayrı daire bulunmaktadır. Bunlar, planlamadan emlak ve yapı işlerine kadar sorumludur. Ayrıca, Ankara, Konya, Kayseri ve Erzurum'da dört tohum temizleme fabrikası ve 24 tamirhane bulunmaktadır. Kurumun büyümesine bağlı olarak yıllar içinde çalışan sayısı da artmıştır. 1944-1973 yılları arasında 2,065 adet tamirhane, depo ve tohum temizleme binası inşa edilmiş olup bu süre zarfında 43,000 traktörün, 5,118 biçerdöverin ve 58,801 zirai ekipmanın onarımı gerçekleştirilmiştir.

1986 yılında ise TZDK genel müdürlük teşkilatı 25 şube müdürlüğünden, hukuk müşavirliğinden ve üç müstakil şube müdürlüğünden oluşmaktadır. Aynı zamanda dağıtım kuruluşları açısından 25 bölge müdürlüğü, 387 şube müdürlüğü ve tarımsal amaçlı kooperatifler, kredi ve satış kooperatifleri ve 3,250 adet satış memurlukları bulunmaktadır. Satışlar peşin ya da taksitle olmuştur. Ancak kuraklık, sel, don gibi doğal afetler ile domuz tahribatından ve çekirge istilalarından zarar gören çiftçilerin borçları ertelenmiştir. Üretim kuruluşları açısından Adapazarı Bahçe Traktör Fabrikası'ndan Kırklareli Tarım Alet ve Makineleri Fabrikası'na kadar 10 adet kuruluş bulunmaktadır. Fabrikaların sayısının artması hem üretimin artmasını hem de rekabet ortamında kaliteyi yükseltip çiftçiler lehine fiyatları düşürmüştür.

Tablo 2: TZDK Çalışan sayısı (Adet)

Yıllar	Memur	Müstaahdem	Yevmiyeli Personel
1944	132	24	-
1949	298	148	38
1954	533	276	206
1959	554	293	554
1964	918	394	545
1969	1291	570	772
1972	1411	562	605

Kaynak: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Ayrıca TZDK'ye bağlı Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası kurulmuştur. Bu fabrika ilk olarak 1916 yılında İsmail Hakkı Paşa tarafından araba yapımı amacıyla demir ve tahta fabrikaları adıyla kurulmuş ve 1943 yılında TZDK'ye devredilmiştir. 1943 yılında kurum 100 selektör, 13,000 pulluk, 1,092 ekim makinesi, 800 ekremöz ve 500,000 kilogram suni gübreden oluşan 1,052,129 TL tutarında bir satış yapmış olup bu ürünlerin önemli bir kısmı başta Almanya, Macaristan, ABD ve İsviçre olmak üzere yurtdışından ithal edilmiştir. Ancak zaman içinde Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası pulluk, trayler, diskaro, orak makinesi ve motopomp olmak üzere çeşitli ziraat ekipmanlar üretmiştir. Kurumun sağladığı makineler hem üretimi, verimi ve kaliteyi arttırmış hem de hasat süresini kısaltmış ve kayıpları engellemiştir. Zirai mekanizasyonun randıman arttırıcı ve maliyet azaltıcı etkisi öncelikle Çukurova gibi tarımın kapitalistleştiği ve pazara yönelik üretimin yapıldığı bölgelerde çok net görülmüştür. Bu dönemde Prof. Dr. Hamit Demirtaş'ın icat ettiği tınaz makinesi denemeleri başarılı neticeler vermiştir. Bu yüzden 1945 yılında 13 ay süreliğine fabrikada açılan kursta öğrenim gören 30 kusun öğrenciden başarılı olanlar eğitim için Avrupa'ya gönderilmiştir.

Kurum eliyle çiftçilere sağlanan traktör sayısı ise 1944 yılında sadece bir iken 1955 yılında 1,207 olmuştur. Hatta 1962 yılında Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası ve Ford Donatım işbirliği ile Ford marka traktörün montaj yoluyla üretimine başlanmıştır. 1962'de % 6,15 yerli parça montajı oranıyla 224 adet traktör üretilirken 1973 yılında ise % 57,5 yerlilik ile 5,733 adet traktör üretilmiştir. 1962-1973 yılları arasında toplam traktör üretimi 15,142 adettir. Pulluk uç demiri fabrikasında ise yıllık 100,000 alet üretilmiştir. 1973 yılında pulluk uç demiri fabrikası, demirhane,

tesviyehane, tornahane, santral ve 19 atölye ile Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası'ndan ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmuştur.

Zirai mücadele araç ve gereçleri ilk dönemlerde ithal edilse de zamanla TZDK ile Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu arasındaki işbirliği ile yurt içinden temin edilmiştir. Makinelerin bozulma, aşınma ve yıpranma durumlarında yurt dışından ithal edilen yedek parçalar %10 tutarında bir bedelle çiftçilere satılmıştır. 1979 yılında Adapazarı'ndaki fabrikada Avusturya Steyr Traktörlerinin montajını yapmaya başlamıştır. 1984 yılında ise 4,897 adet traktör satışı yapılmıştır. Ayrıca, 1980'lerin ortalarına dek Ankara, Adana, İzmir, İstanbul ve Erzurum'da yedek parça ikmal depoları açılmıştır.

Tablo 3: Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası Çalışan Sayıları (Adet)

Kadro Yıllar	Teknik Personel	Memur	Müstahdem	İşçi	Toplam
1963	4	59	44	429	536
1968	6	89	51	931	1,077
1973	17	106	60	971	1,154

Kaynak: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Tablo 4: Yıllara Göre Ekipman Satışları (Adet)

Ekipman Yıllar	Traktör	Pulluk	Mibzer	Hayvan Pulluğu	Treyler	Diskaro	Yedek Parçalar
1946	138	1	100	10,000	800	1	-
1950	2,063	2,550	600	36,000	2,200	1,125	-
1955	1,207	1,200	400	20,000	3,800	1,000	9,000,000
1960	820	3,00	450	5,000	1,600	125	20,000,000
1965	1,703	1,600	1	5,000	1,400	500	13,000,000
1970	3,100	1,700	25	5,000	1,000	500	19,000,000
1972	5,733	1,900	100	5,000	1,400	725	30,000,000

Kaynak: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Zirai ekipman, gübre ve zirai mücadele ilaçlarının yanı sıra kurumda tohumculuğun ilerlemesi için de birtakım girişimler olmuştur. Örneğin, TZDK tarafından 1960-1972 yılları arasında çiftçilere dağıtılmak üzere yonca, korunga, fiğ gibi yem bitkileri, çeltik gibi tahıllar ve pamuk ve ayçiçeği gibi sanayi bitkilerinden oluşan ürün guruplarından alımlar ve çiftçilere dağıtımlar yapılmıştır.

Tablo 5: TZDK'nin Yıllara Göre Tohumluk Alımları (Ton)

Yıllar	Yem Bitkileri			Tahıllar		Sanayi Bitkileri	
	Yonca	Korunga	Fiğ	Çeltik	Hububat	Pamuk	Ayçiçeği
1960	297	111	116	326	-	128	-
1963	252	266	337	-	-	2,293	50
1966	177	207	317	150	53	2,868	616
1969	344	283	18	680	5,747	3,626	494
1972	183	107	454	420	1,968	2,181	489

Kaynak: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Tablo 6: TZDK Tohumluk Satışları (Ton)

Yıllar	Yem Bitkileri			Tahıllar		Sanayi Bitkileri	
	Yonca	Korunga	Fiğ	Çeltik	Hububat	Pamuk	Ayçiçeği
1960	199	111	53	325	-	128	-
1963	158	364	936	14	-	1,932	-
1966	95	148	953	120	53	3,347	608
1969	75	228	1,062	198	32	5,718	103
1972	176	244	56	191	2,241	1,799	300

Kaynak: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Son olarak serbest piyasa ekonomisi koşullarının hüküm sürdüğü 1980-1998 arası neoliberal evrede, kurumun faaliyet sahası ve pazar payı daralmaya başlamıştır. 1982 yılında kamu iktisadi teşekkülleri içinde görevlendirme zararı olan tek kurum TZDK'dir. 1986 yılına dek TZDK başta traktör olmak üzere çeşitli zirai ekipmanların, gübrenin ve zirai ilaçların tedarikinde ve satışında kamu tekeli konumunda olmuştur. 1975-1986 yılları arasında gübrenin %86'sını sağlarken bu tarihten sonra Dünya Bankası ile yapılan anlaşmaların neticesinde gübre piyasası serbest piyasanın kaderine terk edilmiş ve gübre ithali konusunda özel sektörün önü açılmıştır.

Sonuç olarak, 1998 yılında TZDK özelleştirilmiştir. Kurumun özelleştirilmesi süreci ilk olarak 18.6.1984 tarihinde çıkartılan 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2929 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması ile başlamıştır. Ardından 1993'ten itibaren öncelikle bayi sayısı 934'e çıkartılmış ve kurumda kadrolaşma başlamıştır. Bunun üzerine Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 11.03.1998 tarih ve 98/25 Nolu Kararı ile TZDK özelleştirme kapsamına alınarak 14.03.1998 tarih ve 23286 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bunun üzerine Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 10.06.1998 tarihinde TZDK, anonim şirket statüsüne dönüştürülmüş ve bu durum 1442 sicil numarası ile 26.06.1998 tarihinde Ankara Ticaret Odasına tescil ettirilmiştir. Özelleştirme süreci ilk olarak kurumun bina ve lojmanlarından başlamış ve iki yıl içinde de tamamlanmıştır.

Okan CEYLAN

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA 30-18-1-2/101-6-19.

BCA 30-1-0-0/81-510-8.

BCA 30-18-1-2/104-8-1.

BCA 30-18-1-2/116-39-19.

BCA 30-18-1-2/121-87-9.

BCA 30-18-1-2/121-91-9.

BCA 30-18-1-2/124-98-20.

BCA 30-18-1-2/125-21-6.

BCA 30-10-0-0/184-268-17.

BCA 30-18-1-2/106-53-3.

BCA 30-18-1-2/112-69-19.

BCA 30-18-1-2/123-64-19.

BCA 30-18-1-2/126-63-16.

BCA 30-18-1-2/141-114-19.

BCA 30-18-1-2/153-51-15.

BCA 30-18-1-2/174-63-15.

BCA 30-18-1-2/176-18-13.

BCA 30-18-1-2/381-270-13.

BCA 30-10-0-0/ 184-268-17.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D 5, C 16, 37. Birleşim, 12 Şubat 1937.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D 8, C 8, 27. Birleşim, 18 Ocak 1940.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D 7, C 11, 67. Birleşim, 2 Haziran 1944.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D 7, C 11, 74. Birleşim, 19 Haziran 1944.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D 7, C 11, 76. Birleşim, 26 Haziran 1944.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D 9 C 17, 5. Birleşim, 17 Kasım 1952.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D 1, C 23, 10. Birleşim, 4 Aralık 1963.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D 1, C 34, 22 Birleşim, 11 Aralık 1964.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D 1, C 34, 40. Birleşim, 15 Ocak 1965.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.19,C.43, 47. Birleşim, 17 Aralık 1993.

T.C Resmi Gazete, 26 Ocak 1940.

Sürelî Yayınlar

“Devlet İktisadi Teşekküllerinin Durumu”, **Yeni İstanbul**, 19 Ocak 1950.

DÜNDAR, Tevfik. “Zirai Donatım Kurumu”, **Ulus**, 24 Ağustos 1944.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit. “Türkiye’de Zirai Donatım Kurumunun Faaliyetleri”, **Vakit**, 15 Ocak 1944.

“Köylü İçin Makine”, **Tanin**, 13 Ocak 1945.

“Meclis Zirai Donatım Kurumu Layihasını Kabul Etti”, **Son Posta**, 27 Haziran 1944.

METO, Fazlı. “Çukurovalı Gözü ile Zirai Donatım Kurumu”, **Ulus**, 10 Ekim 1946.

ULUÇ, Mehmet. “Zirai Donatım Kurumu ve Tarım Kredi Kooperatifleri”, **Akşam**, 18 Nisan 1944.

US, Asım. “Zirai Donatım Kurumu”, **Vakit**, 12 Haziran 1944.

ÜYKEN, Nimet. “Zirai Donatım Kurumu”, **Tanin**, 10 Ağustos 1944.

“Zirai Donatım Kurumu” **Ulus**, 8 Mayıs 1943.

“Zirai Donatım Kurumu” **Vakit**, 10 Mayıs 1943.

“Zirai Donatım Kurumu Hakkındaki Kanun Layihası” **Ulus**, 29 Haziran 1943.

“Zirai Donatım Kurumu”, **Akşam**, 26 Ocak 1944.

“Zirai Donatım Kurumu Müsbet Neticeler Elde Etti”, **Son Posta**, 9 Aralık 1944.

Araştırma Eserler

Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Haz. Ali Tarhan vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

CEYLAN, Okan. “Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu (Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü)” **Atatürk Ansiklopedisi**, 09 Şubat 2022. Erşim Tarihi: 02 Eylül 2020.

ÇÖLAŞAN, Ümran Emin. “Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, C 5, S 119, 1944, s. 9.

GÖKGÖL, Mirza - TAŞAN, Recai, **Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü (Marmara-Trakya Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü)’nün 50. Yılı**, Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 1978.

HATİPOĞLU, Şevket Raşit. **Türkiye’de Zirai Buhran**, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara, 1936.

İNCİ, İbrahim. “Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Tarımsal Makine ve Ekipmanların Modernizasyonu 1948-1960”, **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 7, S 13, 2022, s. 142-154.

KAYIKÇI, Sabrina. **Türkiye’de Kırsal Alan Yönetimi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2009.

Kooperatifçilik, Türk Kooperatifçilik Cemiyeti, İstanbul, 1939.

KORKMAZ, Volkan. **Tarım Ürünlerini Destekleme Politikaları: Türkiye ve AB Karşılaştırması**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015.

MAĞDEN, Ziya Ragıp. **Zirai Kombinalar**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1949.

ÖZÇIBIK, Zeki. **Teoride ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları ve Sonuçları (1980 Sonrası Gelişmeler)**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1996.

Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkisi, Haz. Harun Tanrıvermiş vd. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara, 2000.

“Türkiye Zirai Donatım Kurumu: Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, C 5, S 114, 16 Eylül 1944, s. 12-13.

Türkiye Zirai Donatım Kurumu: Eskişehir Bölge Müdürlüğü, TZDK, Eskişehir, 1986.

TEKELİ, İlhan. “Cumhuriyet Dönemi Boyunca Kırsalın Geçirdiği Dönüşüm ve Kırsaldan Kopuş”, **Efil Dergisi**, C 2, S 6, 2019.

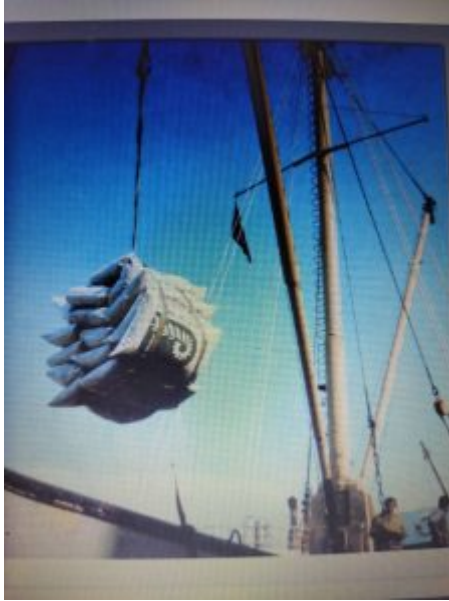
TEKELİ, İlhan ve İlkin, Selim. “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, Der. Şevket Pamuk & Zafer Toprak, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 37-90.

TEKELİOĞLU, Yavuz. **Türkiye’de Tarımsal Makineleşmenin Temel Sorunu: Traktör**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1983.

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1926/7-1936/7, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul, 1937.

YURTOĞLU, Nadir. “Cumhuriyet Dönemi Ziraatta Makineleşme Sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) Yeri ve Önemi (1943-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 10, S 29, 2017, s. 277-312.

Ekler:

Ekler Kaynak: Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Ekler Kaynak: Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Haz. Ali Tarhan., vd. Zirai Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Ekler Kaynak: Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, Haz. Ali Tarhan., vd. Ziraî Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

Ekler Kaynak: Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, Haz. Ali Tarhan., vd. Ziraî Donatım Kurumu, Ankara, 1973.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-zirai-donatim-kurumu-1943-1998/?pdf=5507> adresinden erişilmiştir